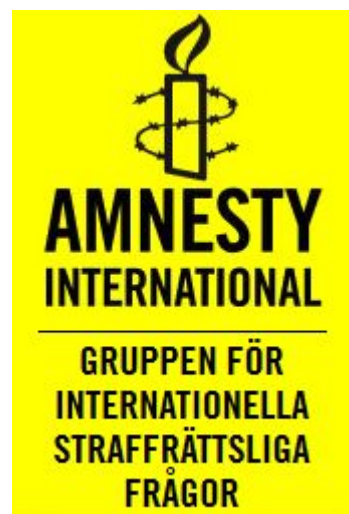

INTERNATIONELLA BROTTMÅLSDOMSTOLEN (ICC)

**Ett presentationsmaterial om ICC sammanställt av
Amnestys grupp för internationella straffrättsliga frågor**

Senast uppdaterad 2017-09-03

Innehållsförteckning

1. Inledning
2. Kort historia och sammanfattning
3. Straffrihet och universell jurisdiktion
4. Organisation och beslutsorgan
5. Brotten
 - a. *Folkmord*
 - b. *Brott mot mänskligheten*
 - c. *Krigsförbrytelser*
 - d. *Aggressionsbrottet*
6. Jurisdiktion
7. Allmänna straffrättsliga principer
8. Rättegången
9. Pågående förundersökningar
10. Hur har världens stater agerat?
 - a. *Sverige och EU*
 - b. *USA*
 - c. *Thailand*
 - d. *Filippinerna*
11. Amnestys arbete
12. Källor

Internationella brottmålsdomstolen – ICC¹

1. Inledning

Amnesty International (Amnesty) arbetar mot grova kränkningar av mänskliga rättigheter. Som ett led i detta arbete motsätter sig Amnesty straffrihet för dem som kränker dessa rättigheter. Amnesty anser att personer som har gjort sig skyldiga till grova människorättskränkningar ska kunna åtalas och dömas oavsett var i världen de befinner sig.

Amnesty arbetar för upprättandet av internationella domstolar med jurisdiktion att döma över grova människorättskränkningar och stödjer därför den internationella brottmålsdomstolen (ICC). ICC är en permanent, internationell domstol med möjlighet att döma enskilda individer för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Amnesty menar att ICC är ett led i att skapa internationell rättvisa och få slut på brott mot mänskliga rättigheter.

I grunden bygger domstolen på några få mycket enkla - men nog så omvälvande - tankar. Den enskilde individen ansvarar för sina handlingar. Lydnadsplikt utesluter inte ansvar för brott. Ställning som stats- eller regeringschef friar inte från straffansvar. Det internationella samfundet har ett gemensamt ansvar för kränkningar av mänskliga rättigheter.

Detta material innehåller grundläggande information om ICC. Materialet har tagits fram främst som en handledning för de medlemmar i Amnestys grupp för internationella straffrättsliga frågor som vill informera om ICC i olika sammanhang. Givetvis kan det även läsas av andra medlemmar i Amnesty och övriga intresserade personer.

Materialet gör inte anspråk på att vara en heltäckande beskrivning av ICC utan belyser endast i korthet de frågor som Amnesty anser vara extra viktiga. Eftersom materialet främst är skrivet för medlemmar av Amnestys grupp för internationella straffrättsliga frågor, förutsätter en läsning av det i viss mån grundläggande kunskaper i folkrätt.

I samtliga fall då vi citerar Romstadgan, har vi använt den officiella svenska översättningen som står att återfinna i SÖ 2002:59. För den som vill lära sig mer om ICC finns vissa källhänvisningar, främst till hemsidor, sist i materialet.

Vi som har författat detta material är medlemmar i Amnestys grupp för internationella straffrättsliga frågor. Du är välkommen att höra av dig till icc@amnesty.se om du har några frågor eller synpunkter på innehållet.

¹ International Criminal Court.

2. Kort historia och sammanfattning

Idén om en permanent, internationell brottmålsdomstol föddes redan efter första världskriget. Tanken på individuellt straffansvar på internationell nivå var dock vid den tidpunkten främmande för världens stater. Först efter andra världskriget kunde individer ställas till svars för sina handlingar i Nürnberg- och Tokyotribunalerna, vilka upprättades av segrarmakterna. Efter att Förenta Nationerna (FN) hade bildats väcktes idén på nytt men det tog lång tid innan några mer konkreta planer sattes i verket.

Under 1990-talet beslöt FN:s säkerhetsråd att upprätta två tribunaler med mandat att döma endast över brott begångna i forna Jugoslavien respektive Rwanda. Samtidigt förhandlade världens stater om en stadga för en permanent internationell brottmålsdomstol. Domstolens stadga, Romstadgan för den internationella brottmålsdomstolen, antogs år 1998 och trädde i kraft den 1 juli 2002.

Idag är över 100 stater parter till Romstadgan. Domstolen har meddelat ett flertal domar och förundersökningar har inletts rörande kränkningar av mänskliga rättigheter, se mer nedan. Många större stater - däribland USA, Ryssland, Kina och Indien - står dock tyvärr fortfarande utanför samarbetet.

ICC kan döma över brotten folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Dessa brott existerade folkrättsligt redan före Romstadgans tillkomst. Dock har definitionerna av brotten utvecklats och konkretiserats i och med Romstadgan; till exempel är det explicit angivet att sexuellt våld kan utgöra brott. ICC kan som strängaste straff utdöma fängelse på livstid. Dödsstraff kan inte utdömas.

I inledningen till Romstadgan anges det att ICC syftar till att åtala och lagföra personer som har gjort sig skyldiga till nämnda brott, att bekämpa straffrihet för dessa brott samt att förhindra att brotten begås på nytt.

Vad som är viktigt att komma ihåg är att ICC endast ska vara ett komplement till de nationella domstolarna. Det betyder att ICC enbart kommer att ta upp fall som staterna inte kan eller vill ta upp. Huvudansvaret för att åtala personer som gjort sig skyldiga till grova kränkningar av mänskliga rättigheter vilar på de stater som är parter till Romstadgan och inte på ICC.

3. Straffrihet och universell jurisdiktion

Trots att 1900-talet präglades av omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter, var det endast ett fåtal av de ansvariga för dessa brott som ställdes inför rätta och dömdes. Denna så kallade *straffrihet* är mycket vanlig just när det gäller grova kränkningar av mänskliga rättigheter. Amnesty har länge arbetat emot denna straffrihet och för upprättandet av ett internationellt rättssystem där personer som har gjort sig skyldiga till grova kränkningar av mänskliga rättigheter kan ställas inför rätta och dömas.

Traditionellt sett har stater rättssystem som gör det möjligt att åtala personer för brott endast om brottet eller förövaren har en viss koppling till staten i fråga. För att förhindra att vissa

stater blir fristäder för de värsta förbrytarna, kräver Amnesty att alla stater inför lagstiftning som tillåter så kallad *universell jurisdiktion* för de grävsta internationella brotten såsom folkmord, brott mot mänskligheten, krigsförbrytelser, tortyr, utomrättsliga avrättningar och "försvinnanden". Universell jurisdiktion innebär att en stat kan åtala en person för ett brott oavsett var brottet har begåtts och oavsett vilka medborgarskap förövarna och brottsoffren har.

ICC har inrättats i syfte att komma till rätta med den straffrihet som har förekommit och alltjämt förekommer för personer som har gjort sig skyldiga till grova kränkningar av mänskliga rättigheter. Enligt Romstadgan är det dock i första hand staterna själva som ska åtala och döma dessa personer. Romstadgan bygger på den så kallade *komplementaritetsprincipen* som innebär att ICC ska agera endast när en stat saknar vilja eller förmåga att göra det.

Som framgår nedan är ICC:s jurisdiktion inte universell utan det krävs i princip viss anknytning mellan brott/förövare och en stadgepart för att ICC ska kunna utöva sin jurisdiktion. Detta är något som Amnesty kritiserade när Romstadgan antogs.

Eftersom Romstadgan lägger det primära ansvaret på staterna och ICC:s jurisdiktion dessutom inte är universell, är det oerhört viktigt för bekämpandet av straffriheten att alla stater dels ratificerar Romstadgan och dels inför universell jurisdiktion i sin lagstiftning för de ovan uppräknade brotten.

4. Organisation och beslutsorgan

ICC har sitt säte i Haag i Nederländerna.² Domstolen flyttade in i sina permanenta lokaler i den internationella zonen i Haag i december 2015.

Medan Jugoslavien- och Rwanda tribunalerna sattes upp inom ramen för FN, skapades ICC inom ramen för en helt ny internationell organisation. Trots att ICC är skild från FN, och skapades genom ett separat fördrag mellan stater, har FN en tydlig roll gentemot domstolen.³ Dess roll styrs av främst Romstadgan. FN kan till exempel hänskjuta situationer till ICC och ska i sådana fall helt eller delvis stå för de kostnader som uppstår i samband med rättegången. I övrigt finansieras ICC av frivilliga bidrag från regeringar, internationella organisationer och privatpersoner.

Det övergripande beslutande och lagstiftande organet för ICC är *Stadgeparts församlingen*.⁴ Själva ICC består av följande fyra organ: *presidiet, avdelningarna, åklagarens kansli och registratörskontoret*.⁵ Vid sidan om ICC:s egen organisation finns en *brottsofferfond* (upprättad av Stadgeparts församlingen) som arbetar för brottsoffrens rättigheter.

Stadgeparts församlingen väljer samt 18 domare för en mandatperiod på tre, sex respektive nio år. Stadgeparts församlingen väljer även ICC:s åklagare, som de senaste två tillfällena

² Artikel 3:1.

³ Se bland annat artikel 2.

⁴ Artikel 112.

⁵ Artikel 34.

utsågs för en mandatperiod på nio år. De 18 domarna i sin tur väljer det så kallade presidiet, bestående av en president och två vicepresidenter.

Stadgepartsförsamlingen⁶

Stadgepartsförsamlingen är det övergripande och lagstiftande organet för ICC. Den består av representanter från de stater som har ratificerat Romstadgan. Församlingen beslutar i alla lagstiftnings- och budgetfrågor. Vidare krävs församlingens beslut avseende utnämning av domare och åklagare. Det åligger också församlingen att bland annat ange brottskriterier för aggressionsbrottet, se mer nedan.

Brottsofferfonden

Brottsofferfonden har inrättats för att säkerställa att brottsoffer får en rättvis behandling vid rättegångar och att de får möjlighet till skadestånd. Ersättning kan erhållas för medicinsk vård, fysiska och psykiska skador samt sakskador. Ersättning kan ges direkt till den enskilde eller till ett kollektiv (till exempel en organisation som hjälper brottsoffer) som vidareförmedlar ersättningen. I de fall då den dömda inte har medel att betala skadestånd kan fonden utbetala ersättning från sina egna medel. Fonden får gåvor från stater, internationella organisationer och enskilda. Det är domstolens registratorskontor som sköter administrationen av fonden.

Presidiet, avdelningarna och registratorskontoret

Domstolen har tre avdelningar: *överklagandeavdelningen*, *rättegångsavdelningen* och *förundersökningsavdelningen*.⁷ Domstolens dömande verksamhet fullgörs⁸ inom varje avdelning av olika kammare, med samma namn som sina avdelningar.

Domstolen har 18 *domare* som tillsätts av medlemsstaterna för nio år.⁹ Ett större antal kan bli aktuellt längre fram om staterna finner detta nödvändigt. Det får inte vara två domare från samma land. Vid val av domare ska staterna ta speciell hänsyn till att domare med erfarenhet från olika rättssystem bör finnas representerade, att det bör vara en geografiskt spridd grupp samt att könsfördelningen bör vara rättvis. Domarna ska vara oberoende och får inte delta i handläggningen av mål där deras opartiskhet kan ifrågasättas.

Domarna väljer en *president* (som har högsta ansvaret för domstolens verksamhet) samt utser personal till *registratorskontoret* som ansvarar för icke-juridiska aspekter av administration och service.¹⁰

Åklagarens kansli¹¹

Åklagarens kansli utgör en separat enhet och ska verka fristående från presidenten (och kamrarna och registreringskontoret). Ansvarig för kansliet är åklagaren som under sig har flera biträdande åklagare. Kansliet är ansvarigt för att ta emot rapporter om brott, undersöka dessa, inleda förundersökningar och därefter väcka åtal inför domstolen.

⁶ Artikel 112.

⁷ Artikel 34.

⁸ Artikel 39.

⁹ Valet av domare samt domarnas roll regleras framförallt i artikel 35-36 och 40-41.

¹⁰ Artikel 38 och 43.

¹¹ Artikel 42.

5. Brotten

I Romstadgans artikel 5 stadgas att ICC:s jurisdiktion ska "begränsas till de mest allvarliga brotten som angår hela det internationella samfundet" och att dessa är folkmord, brott mot mänskligheten, krigsförbrytelser och aggressionsbrott. Brotten beskrivs i korthet nedan.

ICC har endast jurisdiktion över brott begångna efter Romstadgans ikraftträdande den 1 juli 2002.¹² Dessutom har ICC endast jurisdiktion över brott som har begåtts i en stat som är part till Romstadgan eller av en person som är medborgare i en stat som är part till Romstadgan. ICC kan dock döma över brott utan anknytning till ovan nämnda territorium eller medborgarskap om FN:s säkerhetsråd beslutar att hänskjuta en situation till ICC, se mer nedan.¹³

Domstolen kan i framtiden få jurisdiktion även över andra brott genom att stadgearterna föreslår förändringar av Romstadgan och dessa antas och ratificeras i enlighet med artiklarna 121 och 122 i stadgan. Ett par av stadgearterna har lagt fram förslag om att införa terrorism och narkotikahandel som brott enligt Romstadgan.

Som framgår nedan kan ICC vid tolkning av brottsbestämmelserna komma att beakta den praxis som har utvecklats av Jugoslavien- och Rwanda tribunalerna.

a. *Folkmord*

Definition

I artikel 6 i Romstadgan finns bestämmelsen om folkmord. Folkmord definieras som vissa gärningar som begås "i avsikt att helt eller delvis förgöra en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp som sådan". De gärningar som omfattas är:

1. att döda medlemmar av folkgruppen,
2. att tillfoga medlemmar av folkgruppen svår fysisk eller psykisk skada,
3. att uppsåtligen påtvinga folkgruppen levnadsvillkor som är avsedda att medföra dess fysiska undergång helt eller delvis,
4. att vidta åtgärder som är avsedda att förhindra födelser inom folkgruppen eller
5. att med tvång överföra barn från folkgruppen till en annan folkgrupp.

Den största bevisvårigheten med brottet folkmord är att det måste styrkas att det har funnits en avsikt att helt eller delvis förgöra en folkgrupp. Det finns ingen koppling till väpnad konflikt i definitionen; brottet folkmord kan därför begås utan att någon sådan konflikt föreligger.

Att döda medlemmar av folkgruppen

Den första av de i artikeln uppräknade gärningsformerna är att döda medlemmar av gruppen. Rwandatribunalen har i fallet *Akayesu* (case no. ICTR- 96-4-T), rörande denna gärningsform, slagit fast att två avgörande villkor måste vara uppfyllda, nämligen att offret ska ha avlidit och att döden ska ha orsakats av en olaglig handling eller underlåtenhet att handla.

¹² Artikel 11.

¹³ Artikel 12.

Att tillfoga medlemmar av folkgruppen svår fysisk eller psykisk skada

Den andra gärningsformen är tillfogande av svår fysisk eller psykisk skada, vilket bland annat inbegriper förstörande av gruppens medlemmars hälsa, misshandel av gruppens medlemmar så att de blir vanställda, handlingar som allvarligt skadar yttre och inre organ inklusive sinnesorgan (se Rwandatribunalens fall *Kayishema and Ruzindana*, case no. ICTR-95-1-T) samt tortyr och grym, omänsklig eller förnedrande behandling (se Jugoslaviens tribunalens fall *Karadzic and Mladic*, case no. IT-95-5-R61, IT-95-18-R61). I fallet *Akayesu* har Rwandatribunalen vidare slagit fast att våldtäkt och annat sexuellt våld också kan utgöra tillfogande av svår fysisk eller psykisk skada.

Att uppsåtligt påtvinga folkgruppen levnadsvillkor som är avsedda att medföra dess fysiska undergång helt eller delvis

I fallet *Kayishema och Ruzindana* uttalade Rwandatribunalen att sådant påtvingande av levnadsvillkor bland annat kan innebära våldtäkt, svält, begränsning av sjukvård och förhindrande av ett acceptabelt boende under en längre period förutsatt att detta kan leda till förintelse av gruppen helt eller delvis. Dessutom inbegripes systematisk utdrivning av människor från deras hem i begreppet.

Att vidta åtgärder som är avsedda att förhindra födelser inom folkgruppen

Åtgärder för att förhindra födelser kan exempelvis utgöras av åtskiljande av män och kvinnor genom att de spärras in i olika läger eller deporteras till olika skilda platser. Andra åtgärder kan vara olika metoder för att förhindra äktenskap samt tvångsaborter och tvångssterilisering. Det har argumenterats för att även våldtäkt och sexuella övergrepp borde vara åtgärder för att förhindra födelser inom en grupp.

Att med tvång överföra barn från folkgruppen till en annan folkgrupp

Att en folkgrupps barn förs bort för att uppfostras i en främmande miljö, kan i förlängningen innebära ett fysiskt förhindrande av en folkgrupp. Under utarbetandet av Romstadgans brottskriterier betonades det att uttrycket tvång inte är begränsat till fysiskt tvång utan även inbegriper hot och trakasserier.

b. *Brott mot mänskligheten*

I artikel 7 i Romstadgan finns bestämmelsen om brott mot mänskligheten. Brottet kan dateras tillbaka till mitten av nittonhundratalet. En lista över brott mot mänskligheten upprättades visserligen redan efter första världskriget, men brottet kodifierades först genom Nürnbergtribunalens stadga år 1945.

Stadgorna för Nürnberg- Tokyo-, f.d. Jugoslavien- och Rwandatribunalerna innehåller kortfattade uppräknings av de brottsliga gärningarna och av de villkor som gör att gärningarna når upp till en sådan nivå att de kan klassificeras som brott mot mänskligheten. Brottbeskrivningen i Romstadgan är dock betydligt mer omfattande och detaljerad.

I artikel 7 anges först den ram inom vilken de olika gärningarna måste begås för att de ska anses vara brott mot mänskligheten, nämligen att det ska vara en del av "ett vidsträckt eller systematiskt angrepp riktat mot civilbefolkning med insikt om angreppet".¹⁴

¹⁴ Artikel 7:1.

Därefter anges vilka gärningar det kan vara fråga om, bland annat nämns mord, utrotning, förslavning, deportation, tortyr, våldtäkt, sexuellt slaveri, påtvingad prostitution, politisk och religiös förföljelse, "försvinnanden" och apartheid.¹⁵ Denna lista över gärningar har utökats betydligt i Romstadgan jämfört med tidigare definitioner av brottet. Det är viktigt att notera att listan inte är uttömmande; till exempel talas det i Romstadgan om "varje annan form av sexuellt våld av motsvarande svårighetsgrad, om andra former av förföljelse än de uppräknade och om "andra omänskliga handlingar av liknande beskaffenhet".

Efter listan över brottsliga gärningar, följer en definition av begreppet "angrepp mot civilbefolkning". Detta är ett handlande som består i ett upprepat förövande av de tidigare uppräknade gärningarna mot civilbefolkning i enlighet med eller för att främja en stats eller en organisations politik att genomföra ett sådant angrepp.¹⁶ Det är viktigt att poängtera att ordet "angrepp" inte enbart syftar på militära attacker utan att brottet kan begås såväl i fredstid som under en väpnad konflikt.

Slutligen definieras i artikel 7 vissa av de uppräknade gärningarna¹⁷ och begreppet genus.¹⁸ Flera av definitionerna är nyskapande och betydligt mer detaljrika än tidigare folkrättsliga regler.

Sammanfattningsvis måste tre kriterier vara uppfyllda för att det ska röra sig om brott mot mänskligheten, nämligen att de listade gärningarna måste vara "en del av ett vidsträckt eller systematiskt angrepp", angreppet måste vara "riktat mot civilbefolkning" och gärningarna måste ha begåtts "i enlighet med eller för att främja en stats eller en organisations politik".

c. *Krigsförbrytelser*

Kort om krigsförbrytelser i allmänhet

Med krigsförbrytelser avses allvarliga kränkningar av den internationella humanitära rätten ("krigets lagar"). Till den internationella humanitära rätten hör framför allt de fyra Genèvekonventionerna från 1949 och deras två tilläggsprotokoll från 1977 samt de konventioner som tillhör "Haagreglerna"¹⁹ men även sedvanerättsliga regler som utvecklats på området.

Krigsförbrytelser kan begås i både internationella och nationella väpnade konflikter (inbördeskrig). Vilken typ av konflikt det är styr dock vilka olika rättsliga instrument som ska tillämpas, till exempel ska de fyra Genèvekonventionerna och tilläggsprotokoll I tillämpas vid en internationell väpnad konflikt och den för Genèvekonventionerna gemensamma artikeln 3 och tilläggsprotokoll II vid en nationell väpnad konflikt.

Krigsförbrytelser i Romstadgan

I artikel 8 i Romstadgan finns bestämmelser om krigsförbrytelser. Romstadgan är unik i det avseendet att den är den första juridiska texten som uttryckligen är tillämplig vid både

¹⁵ Artikel 7:1.

¹⁶ Artikel 7:2:a.

¹⁷ Artikel 7:2:b.

¹⁸ Artikel 7:3.

¹⁹ Exempelvis Landkrisreglementet från 1907.

internationella och nationella väpnade konflikter. ICC har alltså jurisdiktion över krigsförbrytelser begångna i både internationella och nationella konflikter.

De krigsförbrytelser som är upptagna i Romstadgan utgörs av en omfattande uppräkningslista av olika brott. Det stora flertalet av dessa är hämtade från de nämnda Genèvekonventionerna och deras två tilläggsprotokoll samt från Haagkonventionerna. Krigsförbrytelser kan inbegripa följande gärningar: att utsätta någon för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling, att uppsåtligt förorsaka svårt lidande eller svår fysisk eller psykisk skada, att godtyckligt förstöra städer och byar, att plundra städer och byar om det inte motiveras med militär nödvändighet, att tvinga en krigsfånge eller en person ur civilbefolkningen att delta i de väpnade styrkorna, att olagligt deportera civilbefolkning eller att ta civila som gisslan samt att anfalla eller bomba oförsvarade bostäder och byggnader.²⁰

Flertalet av de i stadgan uppräknade gärningarna var sedan tidigare erkända krigsförbrytelser, men genom att Romstadgan upprättades kom ytterligare gärningar att betraktas som krigsförbrytelser. Angrepp på FN-personal, på fredsbevarande styrkor och på humanitär biståndspersonal samt rekrytering av barn under 15 år till väpnade styrkor eller att låta dem delta aktivt i striderna har till exempel upptagits i Romstadgan och utgör krigsförbrytelser som omfattas av ICC:s jurisdiktion.

När det gäller själva brottsbeskrivningarna så har de grupperats under olika rubriker. Först är svåra överträdelser av Genèvekonventionerna upptagna,²¹ därefter andra allvarliga kränkningar av lag eller sedvanerätt i internationella väpnade konflikter²² och allvarliga kränkningar av Genèvekonventionernas gemensamma artikel 3 i icke-internationella väpnade konflikter²³ och slutligen andra allvarliga kränkningar av lag eller sedvanerätt i icke-internationella väpnade konflikter.²⁴ Först behandlas således brott i internationella väpnade konflikter och därefter brott i icke-internationella väpnade konflikter.²⁵

Slutligen bör det nämnas att ICC:s jurisdiktion över krigsförbrytelser är något begränsad eftersom det har införts en formulering i artikeln om krigsförbrytelser som stadgar att ICC särskilt ska fokusera på fall då förbrytelseerna "begås som en del av en plan eller en politik eller utgör en del av förövandet av sådana brott i stor skala".²⁶

d. Aggressionsbrottet

När Romstadgan antogs år 1998 var aggressionsbrottet inkluderat som ett av de fyra brotten inom ICC:s jurisdiktion. Stadgearterna kunde dock inte komma överens om en definition av brottet eller om de närmare förutsättningarna för domstolens jurisdiktion över det. Mot bakgrund av detta beslutades det att domstolen inte kunde utöva jurisdiktion över

²⁰ Artikel 8:2.

²¹ Artikel 8:2:a.

²² Artikel 8:2:b.

²³ Artikel 8:2:c.

²⁴ Artikel 8:2:e.

²⁵ Punkterna a-b respektive c-d.

²⁶ Artikel 8:1. Formuleringen är en kompromiss mellan de stater som ville ha en tröskel, liknande den för brott mot mänskligheten ("del av ett vidsträckt eller systematiskt angrepp") och de stater som ville att i princip alla krigsförbrytelser skulle kunna lagföras av ICC. Formuleringen återspeglar även det faktum att krigsförbrytelser kan vara av mycket skiftande art och straffvärde, och att ICC endast är avsedd att befatta sig med de mest allvarliga internationella brotten.

aggressionsbrottet förrän dessa frågor var lösta. Det var först vid översynskonferensen som hölls i Kampala den 31 maj–11 juni 2010 som stadgearparterna enhälligt antog en definition av aggressionsbrottet samt bestämmelser om ICC:s jurisdiktion över det.

Definition

Av artikel 8 *bis* i Romstadgan framgår det att aggressionsbrottet innebär planeringen, förberedelsen, initieringen eller genomförandet av en aggressionshandling som genom sin karaktär, allvar och omfattning, utgör en uppenbar kränkning av FN-stadgan. Brottet ska enligt Romstadgan ha begåtts av en person i en ställning där hen på ett effektivt sätt utövar kontroll över, eller styr, den politiska eller militära verksamheten i en stat. Enligt andra paragrafen i samma artikel innebär en *aggressionshandling* att väpnat våld används av en stat mot suveräniteten, den territoriella integriteten eller den politiska självständigheten i en annan stat. Oavsett om en krigsförklaring har skett eller inte ska bl.a. följande handlingar betraktas som en *aggressionshandling*:

1. Invasion eller angrepp av en stats väpnade styrkor i en annan stats territorium, eller militär ockupation eller annektering till följd av en sådan invasion eller attack
2. En stats beskjutning eller användning av vapen mot en annan stats territorium
3. Blockad av en annan stats hamn eller kust
4. Attack mot en annan stats land-, sjö- och flygstyrkor, eller sjö- och flygflottor
5. Att en stat sänder beväpnade band, irreguljära grupper eller legosoldater på uppdrag att använda väpnat våld mot en annan stat.²⁷

Tröskeln och formuleringen av definitionen bygger mycket på redan existerande formuleringar och allmänna bestämmelser i Romstadgan och FN-stadgan. Definitionen avspeglar även de kompromisser som stadgearparterna fått göra för att få fram en gemensam formulering.

Jurisdiktion

Domstolens jurisdiktion över aggressionsbrottet fastställs i artiklarna 15 *bis* och 15 *ter* i Romstadgan. I de fall när FN:s säkerhetsråd hänvisar en "situation" till åklagaren får domstolen jurisdiktion över situationen i likhet med andra brott och åklagaren kan gå vidare med sin utredning av aggressionsbrottet. Vidare kan åklagaren inleda en utredning på egen hand efter att en "situation" blivit hänvisad dit av en stat (*proprio motu*). Om åklagaren finner att det finns skälig grund att gå vidare med en utredning i fråga om ett aggressionsbrott, ska hen först kontrollera om säkerhetsrådet har fattat ett beslut om att en aggressionshandling har begåtts av den berörda staten.²⁸ Om FN:s säkerhetsråd har fattat ett sådant beslut, får åklagaren fortsätta med utredningen. Om inget sådant beslut fattas inom sex månader efter dagen för anmälan, får åklagaren fortsätta med utredningen, förutsatt att "Pre-Trial Division" har godkänt detta och säkerhetsrådet inte har motsatt sig att en utredning inleds.

²⁷ Jfr FN:s generalförsamlings resolution 3314 (XXIX) den 14 december 1974.

²⁸ Enligt artikel 39 i FN-stadgan.

6. Jurisdiktion

ICC och de nationella domstolarna

Innan ICC:s tillkomst var det i princip upp till enskilda stater att ställa personer inför rätta för de brott som ICC nu har rätt att döma över. Detta innebar att straffrihet för dessa brott blev vanligt förekommande.

Tanken bakom ICC är att påverka de stater som är parter till Romstadgan att, på ett sätt som hittills inte skett, själva utreda och lagföra brott av de slag som ingår i Romstadgan. Det är således, även efter ICC:s tillkomst, i första hand de nationella domstolarna som ska medverka till att minska straffriheten för dessa brott. De stater som har ratificerat Romstadgan har därigenom åtagit sig att anpassa sina rättsystem så att de nationella domstolarna kan döma över brotten folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.

ICC ska, i enlighet med komplementaritetsprincipen, vara ett komplement till de nationella domstolarna och endast utreda och döma över begångna brott när de enskilda staterna inte har gjort det alls eller inte gör det på ett korrekt sätt. Om brott utreds eller har utretts av en stat som är villig och har förmåga att själv utreda och lagföra sådana brott kan ICC alltså inte ingripa.²⁹

Att stater inte själva kan eller vill ställa förbrytare inför rätta i nationella domstolar kan ha flera olika anledningar. Regeringar kan till exempel vilja skydda sina egna medborgare. Pågående konflikter kan också ha lett till att en stats rättsystem har kollapsat. Slutligen kan staten helt sakna kontroll över delar av sitt territorium eller sakna nödvändig lagstiftning.

Det är ICC som beslutar om en stat har förmågan att själv hantera en rättegång eller om ICC ska ingripa. I vissa fall kan en stats åtgärder underkännas trots att en rättegång har inletts. Det kan till exempel vara så att rättegången är bristfällig från ett rättsäkerhetsperspektiv. ICC kan då besluta om att fallet ska prövas på nytt av ICC.

Faktisk jurisdiktion

ICC:s åklagare får åtala en individ för ett eller flera av de brott som finns angivna i Romstadgan (folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser) och som har begåtts efter den 1 juli 2002.³⁰ Någon av följande förutsättningar måste dock föreligga:³¹

- (i) Brottet har begåtts inom territoriet tillhörigt en stat som har ratificerat Romstadgan (territoriell jurisdiktion),
- (ii) brottet har begåtts av en medborgare i en stat som har ratificerat Romstadgan (personell jurisdiktion) eller
- (iii) en stat som inte har ratificerat Romstadgan har själv hänskjutit en fråga till domstolen och beviljat domstolen jurisdiktion över det begångna brottet.

²⁹ Artikel 17.

³⁰ Artikel 11.

³¹ Artikel 12.

Oaktat att ingen av ovan nämnda kriterier (i-iii) föreligger kan domstolen åtala när FN:s säkerhetsråd har hänskjutit ett ärende till åklagaren i enlighet med kapitel VII i FN-stadgan.

7. Allmänna straffrättsliga principer³²

Legalitetsprincipen

Av de allmänna straffrättsliga principerna är *legalitetsprincipen* den kanske mest centrala. I Romstadgan har legalitetsprincipen kommit till uttryck i artiklarna 22-24 och består av flera delar.

- *Inget brott utan stöd i lag (Nullum crimen sine lege)*.³³ En person kan endast hållas straffrättsligt ansvarig för gärningar som vid tidpunkten för deras utförande utgjorde brott enligt Romstadgan. De brott som upptas i Romstadgan ska vara noggrant definierade och tolkningar av vad som är brottsligt får inte avvika från ordalydelsen (så kallat förbud mot analog lagtolkning). Vid tveksamhet ska brottsbeskrivningarna tolkas till den åtalades fördel.

- *Inget straff utan stöd i lag (Nulla poena sine lege)*.³⁴ En person som har befunnits ansvarig för brott får endast straffas med stöd av och i enlighet med Romstadgan.

- *Principen om förbud mot retroaktiv strafflagstiftning*. ICC har endast jurisdiktion över brott begångna efter Romstadgans ikraftträdande den 1 juli 2002. Ingen person kan således hållas straffrättsligt ansvarig för gärningar utförda före Romstadgans ikraftträdande. De stater som har blivit parter till stadgan efter den 1 juli 2002 kan medge att ICC får jurisdiktion över brott begångna före datumet för den enskilda statens ratifikation av Romstadgan (dock aldrig före den 1 juli 2002), om så inte sker har ICC endast jurisdiktion över brott begångna efter datumet för ratifikationen.³⁵

Ansvarsförutsättningar

För att en person ska kunna dömas och straffas enligt Romstadgan måste vissa förutsättningar vara uppfyllda:

- *Åldersgräns*.³⁶ Personen ifråga måste ha fyllt 18 år då brottet begicks.

- *Individuellt ansvar*.³⁷ En person kan endast hållas ansvarig för de handlingar som personen själv har utfört. Den som hjälper någon annan att begå folkmord kan hållas ansvarig för de hjälpande handlingarna men inte för de handlingar som huvudgärningsmannen har utfört.

- *Brottslig gärning*. Gärningarna måste vara brottsliga enligt Romstadgan. Det omfattar till att börja med sådana gärningar som direkt och uttryckligen beskrivs i Romstadgans brottsdefinitioner (självständiga brottsformer): krigsförbrytelser, folkmord och brott mot mänskligheten. Därutöver kan vissa andra gärningar, som anges i bland annat artikel 25 och

³² Texten nedan är en sammanfattning av Romstadgans del 3 (artiklarna 22-33).

³³ Artikel 22.

³⁴ Artikel 23.

³⁵ Artikel 11 och 24.

³⁶ Artikel 26.

³⁷ Artikel 25. Det är viktigt att notera att det är just individer och inte stater som lagförs av ICC.

som på olika sätt anknyter till stadgans brottsdefinitioner, grunda straffansvar (osjälvständiga brottsformer). Exempel på det senare är försök, stämpling och medhjälp.

- *Krav på uppsåtligt handlande.*³⁸ Som huvudregel är det endast gärningar som begåtts med uppsåt som grundar ansvar enligt Romstadgan. Romstadgan nämner två typer av uppsåtsformer, nämligen avsikt och insikt. Med avsikt menas, i fråga om en handling, att någon har avsett att genomföra handlingen och, i fråga om en effekt, att någon har avsett att orsaka denna effekt eller har insett att effekten kommer att inträffa i ett normalt händelseförlopp. Med insikt menas ett medvetande om att en omständighet föreligger eller att en effekt kommer att inträffa i ett normalt händelseförlopp.

Militära befälhavares och andra förmäns ansvar³⁹

En situation som kan uppfattas som ett undantag från regeln om individuellt ansvar är det ansvar som Romstadgan lägger på militära befälhavare och andra förmän. Enligt Romstadgan kan den som har det faktiska befälet, i just denna egenskap och under vissa förutsättningar, straffas för brott utförda av underlydande.

Ingen preskription⁴⁰

De brott som omfattas av ICC:s jurisdiktion ska inte preskriberas.

Ansvarsfrihetsgrunder (inklusive regeln om förmäns befallning)⁴¹

Även om en gärning i och för sig är brottslig enligt Romstadgan kan omständigheterna ha varit sådana att personen ifråga går fri från ansvar. Romstadgan innehåller flera så kallade ansvarsfrihetsgrunder, av vilka flera motsvarar de traditionella i nationell straffrätt (till exempel nödvärn). Romstadgan innehåller emellertid ett antal ansvarsfrihetsgrunder som saknar motsvarighet i svensk rätt, till exempel förekomsten av psykisk störning som ansvarsbefriande omständighet. Det ska särskilt påpekas att det faktum att någon har blivit beordrad att utföra en viss gärning under vissa förutsättningar kan vara en ansvarsfrihetsgrund vid krigsförbrytelser, men inte vid folkmord och brott mot mänskligheten.

Personer i offentlig ställning⁴²

Romstadgan föreskriver att det straffrättsliga ansvaret gäller alla och gör således inget undantag för personer i olika typer av offentlig ställning. Att någon innehar eller har innehaft ställning som till exempel statschef, regeringschef eller parlamentsledamot kan därför inte befria från ansvar. Eventuell immunitet eller andra särskilda processuella regler för personer i offentlig ställning hindrar inte på något sätt domstolen från att utöva sin jurisdiktion.

8. Rättegången

Hur inleds en förundersökning?

Åklagaren kan (efter godkännande av förundersökningskammaren) inleda förundersökning för misstänkta brott efter att en stat som är part till Romstadgan har hänskjutit misstänkta

³⁸ Artikel 30.

³⁹ Artikel 25 och 28.

⁴⁰ Artikel 29.

⁴¹ Artikel 31 och 33.

⁴² Artikel 27.

brott till domstolen eller FN:s säkerhetsråd har beslutat göra så.⁴³

Åklagaren kan dessutom på eget initiativ (efter godkännande av förundersökningskammaren) inleda en förundersökning baserat på uppgifter från stater, Förenta nationerna, internationella organisationer eller "andra tillförlitliga källor" till exempel brottsoffer.⁴⁴

Arbetet under förundersökningen

Under förundersökningen är stater som har ratificerat Romstadgan skyldiga att samarbeta med förundersökningskammaren.⁴⁵ De är till exempel skyldiga att ge rättsligt bistånd, lämna ut brottsmisstänka medborgare samt tillhandahålla bevismaterial. Arbetet med att erhålla bevismaterial kan försvåras av att medlemsstaterna har en rätt att vägra att lämna ut dokument som rör den nationella säkerheten.⁴⁶

Rättsäkerhetsgarantier för parterna under rättegången

Parterna har rätt till en rättvis och opartisk rättegång. I del 3 i Romstadgan finns angivet en rad allmänna straffrättsliga principer som ska garantera dessa rättigheter; dessa har beskrivits ovan. Vidare finns i del 6 i Romstadgan olika rättegångsbestämmelser som garanterar parternas rättssäkerhet under rättegången. Dessa är bland annat följande.

Prövning av en tilltalads erkännande⁴⁷

Om en tilltalad erkänner ett brott har rättegångskammaren en skyldighet att undersöka bland annat att den tilltalade förstår innebörden av erkännandet och att det har gjorts frivilligt.

Oskyldighetspresumtion⁴⁸

En tilltalad är oskyldig till dess domstolen funnit denne skyldig. Det är åklagaren som ska bevisa en tilltalads skuld. Dennes skuld ska vara ställd utom allt rimligt tvivel.

Den tilltalades övriga rättigheter⁴⁹

Här uppräknas några av den tilltalades rättigheter; från vissa av dem kan man göra undantag. Den tilltalade ska ha rätt till en offentlig rättegång, att underrättas om ett åtal på ett språk som denne förstår och att få tid att förbereda sitt försvar. Den tilltalade ska vidare ha rätt att vara närvarande vid huvudförhandlingen, ha rätt till tolk och ombud samt få ställa frågor till vittnen. Alla dokument och bevis som ställs emot den tilltalade ska ges till denne

⁴³ Artikel 13, 14 och 53.

⁴⁴ Artikel 13, 15 och 53.

⁴⁵ Parternas samarbetskyldighet regleras i del 9.

⁴⁶ Artikel 72.

⁴⁷ Artikel 65.

⁴⁸ Artikel 66.

⁴⁹ Artikel 67.

och kostnadsfritt översättas till ett språk som denne förstår. Den tilltalade ska även ha rätt att avstå från att vittna och erkänna sin skuld.

*Brottsoffrens och vittnens rättigheter*⁵⁰

Domstolen ska skydda brottsoffers och vittnens säkerhet, välbefinnande, värdighet och frid. För att göra detta kan till exempel delar av förhandlingen genomföras inom stängda dörrar. Det finns även andra regler i Romstadgan som avser att skydda brottsoffer och vittnen, till exempel om när och hur bevisning får utlämnas till den tilltalade. Brottsoffer och deras anhöriga har också möjlighet att delta under olika stadier i rättegången.

9. Pågående förundersökningar

Uganda

Konflikten i norra Uganda tog sin början år 1986 med president Yoweri Musevenis övertagande av makten. Stridigheterna står mellan den ugandiska armén, Ugandan Peoples' Defence Forces (UPDF), och rebellgruppen Lord's Resistance Army (LRA). Den ugandiska regeringen vände sig i januari 2004 till ICC och bad åklagaren att undersöka de brott som hade begåtts av LRA.

ICC:s utredning har varit inriktad på påstådda krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten begångna i den väpnade konflikten från och med den 1 juli 2002, i framför allt norra Uganda.

LRA brukar sägas ha som mål att skapa en kristen stat baserad på de 10 budorden. LRA har enligt rapporter gjort sig skyldig till brott som avrättningar, tortyr, stymplingar, våldtäkter och sexuella övergrepp samt kidnappning av barn som har använts som soldater, arbetare och sexslavar.

Det har även framkommit uppgifter om att de regeringsledda styrkorna har gjort sig skyldiga till grova övergrepp, och det är möjligt att ICC kommer att undersöka brott begångna i hela landet och av samtliga parter.

I oktober 2005 utfärdade ICC arresteringsordrar mot fem medlemmar av LRA, däribland dess ledare Joseph Kony. ICC har funnit övertygande bevisning för att dessa män är skyldiga till brott mot mänskligheten och grova krigsförbrytelser.

Fram till och med att en medlem i LRA, Dominic Ongwen, överlämnade sig själv i januari 2015 hade inga arresteringar ägt rum. En av de efterlysta rapporteras ha avlidit i strid i augusti 2006.

Demokratiska republiken Kongo

Redan i juli 2003 började ICC:s åklagare granska situationen i Ituri-regionen i Demokratiska republiken Kongo, där det hade rapporterats om begångna krigsförbrytelser och brott mot

⁵⁰ Artikel 68.

mänskligheten. Sedan inbördeskriget startade i landet år 1996 har sju afrikanska stater varit inblandade med egna trupper i det som kallas "Afrikas första världskrig". Ett otal rebellgrupper har bildats, ofta med stöd från något av grannländerna, och otaliga övergrepp har rapporterats. Uppskattningsvis uppgår antalet döda till mellan tre och fem miljoner människor.

Med anledning av fortsatta kränkningar av mänskliga rättigheter bad den kongolesiske presidenten Joseph Kabila ICC att undersöka misstankar om begångna brott i hela landet. De brott som åklagaren undersöker innefattar avrättningar, etniska massakrer, försvinnanden, tortyr, stympningar, våldtäkter, tvångsrekrytering av barnsoldater och ritualiserad kannibalism.

I mars 2006 greps Thomas Lubanga, ledare för milisgruppen UPC (Unionen av kongolesiska patrioter). UPC har varit verksam i Ituri-regionen i nordöstra delen av landet. Lubanga fördes från huvudstaden Kinshasa till ICC:s häkte i Haag och blev därmed den första som har gripits av ICC. Den 14 mars 2012 dömdes han för **krigsförbrytelser** (tvångsrekrytering av barnsoldater).⁵¹ Straffet fastställdes till 14 års fängelse.

Utöver rättegången mot Lubanga har ICC:s utredning av situationen i Demokratiska republiken Kongo bland annat lett till utfärdandet av ytterligare sex häktningsorder och tre åtal. Ett åtal har utmynnat i en fängelsedom mot milisledaren Germain Katanga och ett annat i en pågående rättegång mot Bosco Ntaganda. Det tredje åtalet mot befälhavaren Mathieu Ngudjolo Chui resulterade i ett frikännande.

Katanga dömdes den 7 mars 2014 för **brott mot mänskligheten** (mord)⁵² och fyra fall av **krigsförbrytelser** (mord, attacker mot civilbefolkningen, förstörelse av egendom och plundring),⁵³ begångna i Ituri-regionen i februari 2003. Bland dessa brott kan den så kallade Bogoro-massakern nämnas, där åtminstone 200 civila mördades. Efter att ha avräknat tiden i häkte fastställdes Katangas straff till 12 års fängelse.

Rättegången mot Bosco Ntaganda inleddes den 2 september 2015 och pågår fortfarande. Åtalspunkterna rör 13 fall av krigsförbrytelser och fem fall av brott mot mänskligheten, bland annat mord, våldtäkt, slaveri och tvångsrekrytering av barnsoldater. Ntaganda ska ha begått brotten i Ituri-regionen åren 2002–2003.

Centralafrikanska republiken

Centralafrikanska republiken har alltsedan självständighetsförklaringen från Frankrike 1960 återkommande drabbats av politisk turbulens. Efter tre decenniers militärstyre valdes Ange-Félix Patassé år 1993 till president genom en FN-ledd, demokratisk process. Patassés nya regering kantades emellertid tidigt av inre stridigheter och missnöjet med regeringens styre var omfattande.

Den dåvarande försvarschefen François Bozizé inledde år 2002 en statskupp som övergick till en öppen konflikt med Patassé-regeringen. I mars 2003 övergick makten till Bozizé som

⁵¹ Artikel 8(2)(e)(vii) Romstadgan.

⁵² Artikel 7(1)(a) Romstadgan

⁵³ Artiklarna 8(2)(c)(i), 8(2)(e)(i), 8(2)(e)(xii) och 8(2)(e)(v) Romstadgan.

senare valdes till president. Under den drygt fem månader långa väpnade konflikten fick Patassés regering stöd från bland annat en milisgrupp från Demokratiska republiken Kongo. Gruppen ska då ha begått omfattande förbrytelser, bland annat summariska avrättningar, sexuellt våld, tvingade försvinnanden och plundring.

Mot bakgrund av konfliktens brutalitet inleddes brottsutredningar mot Patassé och ett antal befälhavare. Centralafrikanska republikens högsta domstol rådde då den nya regeringen att hänskjuta situationen i landet till ICC eftersom landets rättssystem bedömdes sakna förmåga att på ett effektivt sätt utreda och åtala för de brott som begicks under konflikten. Situationen hänsköts till ICC i december 2004.

I maj 2007 inledde ICC en förundersökning för misstänkta brott begångna i Centralafrikanska republiken från den 1 juli 2002. Det beslutades tidigt att utredningen skulle fokusera särskilt på det omfattande sexuella våld som präglade konflikten, och att sådant våld använts som ett "vapen" i konflikten.

ICC utfärdade året därpå en häktningsorder mot den före detta milisledaren och vicepresidenten för Demokratiska republiken Kongo, Jean-Pierre Bemba Combo. Det var Bemba som hade lett den milisgrupp som bistått Patassé i konflikten mot Bozizé – och det var under hans ledning som gruppen begick omfattande övergrepp mot civilbefolkningen, bland annat rapporterades över 1 000 våldtäkter. Efter att ha gripits i Bryssel i maj 2008 kunde han föras till ICC.

Den 21 mars 2016 dömdes Bemba för två fall av **brott mot mänskligheten** (mord och våldtäkt)⁵⁴ och tre fall av **krigsförbrytelser** (mord, våldtäkt och plundring).⁵⁵ Straffet fastställdes till 18 års fängelse. Cirka 5 000 offer fick rätt att delta i rättegången och eventuella skadestånd kommer att tas upp i sinom tid. Domen mot Bemba innebär att ICC för första gången dömde för våldtäkt samt tillämpade rättsprincipen om befälsansvar.

Centralafrikanska republiken II

I mars 2013 störtades François Bozizés regering av en koalition av rebellgrupper ledd av Michael Djotodia. Efter att Bozizé flytt landet utropade sig Djotodia som Centralafrikanska republikens nya president. Ett antal afrikanska länder vägrade dock erkänna den nya regeringen, vilket ledde till bildandet av en övergångsregering.

Övergångsregeringen leddes till en början av Djotodia. Han tvingades emellertid avgå som president i januari 2014 efter påtryckningar från Frankrike och ett antal grannländer, och efterträddes kort därpå av Catherine Samba Panza som blev landets nya president.

Mot bakgrund av de våldsamer som pågått i landet sedan 2012, och brutala strider mellan kristna och muslimska väpnade grupper särskilt under hösten och vintern 2013, beslöt den nya regeringen att hänskjuta situationen till ICC.

I september 2014 inledde ICC en förundersökning rörande misstänkta förbrytelser från den 1 augusti 2012. Enligt åklagarkammaren talar bevisläget för att personer inom såväl de kristna

⁵⁴ Artiklarna 7(1)(a) och 7(1)(g) Romstadgan

⁵⁵ Artiklarna 8(2)(c)(i), 8(2)(e)(vi) och 8(2)(e)(v) Romstadgan..

som de muslimska väpnade grupperna har gjort sig skyldiga till brott mot mänskligheten samt krigsförbrytelser. Det kan då röra sig om mord, våldtäkt, plundring, attacker mot humanitära mål, tvångsrekrytering av barnsoldater, förföljelse och tvingade försvinnanden.

Elfenbenskusten

Elfenbenskusten accepterade ICC:s jurisdiktion redan 2003 men ratificerade inte Romstadgan förrän 2013. ICC:s åklagare inledde på eget initiativ en undersökning i oktober 2011. Det var därmed den första undersökningen som inleddes avseende ett land som accepterat domstolens jurisdiktion men ännu inte var part till Romstadgan.

Undersökningen har fokuserat på påstådda brott mot mänskligheten begångna under de våldsamer som följde efter presidentvalet som stod mellan den tidigare presidenten Laurent Gbagbo och Alassane Ouattara 2010, efter att det framkommit påståenden om valfusk. Undersökningen involverar anklagelser om vittspridda och systematiska attacker mot civilbefolkningen genom räder mot politiska motståndares huvudkontor, överdriven våldsanvändning i kraftigt befolkade områden i syfte att skingra demonstranter och upprättande av militära vägspärrar, vid vilka människor ska ha dömts. Åklagaren hävdar vidare att handlingarna skett i stor skala och att omkring en miljon människor har tvingats fly från sina hem. Även förekomsten av massgravar, omfattande godtyckliga arresteringar, försvinnanden och våldtäkter omfattas av åklagarens undersökning.

I november 2011 överfördes Laurent Gbagbo och i mars 2014 överlämnades politikern Charles Blé Goudé till ICC. De båda anklagas för att ha begått brott mot mänskligheten genom mord, våldtäkt och andra inhumana handlingar, alternativt för försök till mord och förföljelse. ICC:s åklagare har som alternativa grunder åberopat att Laurent Gbagbo och Charles Blé Goudé är att anse som indirekta medgärningsmän som har beordrat, anstiftat eller påverkat andra att begå brotten alternativt för att de på annat sätt ha medverkat till dessa brott. I mars 2015 sammanslogs deras mål för att effektivisera och påskynda processerna. Rättegången påbörjades 28 januari 2016.

Sedan den februari 2012 finns en arresteringsorder utfärdad för Simone Gbagbo, fru till Laurent Gbagbo, avseende brott mot mänskligheten genom mord, våldtäkt, andra former av sexuellt våld, förföljelse och andra inhumana handlingar. Hon har ställts inför rätta i Elfenbenskusten men i mars 2017 friats för brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.

Georgien

Efter det att Georgien blev självständigt vid Sovjetunionens kollaps år 1991 utbröt ett inbördeskrig med regionen Sydossetien. Regionen, som ligger vid gränsen mot Ryssland i norr, har förklarat sin självständighet mot Georgien, men betraktas av Georgien som en utbrytarrepublik. Självständighetsförklaringen är omstridd och stöds endast av Ryssland och en handfull andra stater.

Under sommaren 2008 trappades spänningarna mellan Georgien och Sydossetien upp, vilket ledde till en väpnad konflikt som även Ryssland var inblandad i. Krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten påstås ha begåtts av samtliga parter i konflikten.

I oktober 2015 lämnade åklagaren in en begäran om att utreda situationen, som beviljades den 27 januari 2016.

ICC utreder brott begångna under den väpnade konflikten, i och runt Sydossetien, mellan den 1 juli och 10 oktober 2008. Utredningen fokuserar på brott mot mänskligheten (mord och deportation eller tvångsförflyttning av befolkning) och krigsförbrytelser (angrepp mot civilbefolkningen, uppsåtligt dödande, angrepp mot fredsbevarande personal, förstörelse av egendom och plundring).

Sudan – Darfur

Konflikten i Darfurregionen i västra Sudan har benämnts av FN som världens nu värsta humanitära kris. Situationen i området har liknats vid den i Rwanda och forna Jugoslavien.

Striderna står mellan den sudanesiska regeringen och den regeringsstödda janjawid-milisen och två lokala rebellgrupper i Darfur, nämligen Sudans befrielsearmé och befrielseörelse (SLA/M) och Rörelsen för jämlikhet och rättvisa (JEM). Efter det fredsavtal som i maj 2006 undertecknades i Ajuba, Nigeria, har en fraktion av SLA nu allierat sig med regeringen i Khartoum. De rebeller som inte skrev under fredsavtalet bildade i juni 2006 den Nationella räddningsfronten (NRF).

Konflikten är komplex eftersom den har såväl en etnisk som en politisk och ekonomisk dimension. Regeringen i Khartoum anklagas för att missgynna de svarta sudaneserna i Darfur och gynna de arabiska sudaneserna, eftersom regeringen är arabnationalistisk. Båda parter i konflikten är muslimer.

I november 2004 tillsattes en FN-kommission som hade i uppgift att undersöka huruvida de övergrepp som pågick i Darfur var att klassa som folkmord. I januari 2005 konstaterade kommissionen i sin rapport att övergreppen i Darfur påminde om folkmord men att de inte var att betrakta som folkmord i en strikt juridisk mening, eftersom det inte gick att visa att övergreppen hade begåtts med en avsikt att utrota en viss specifik grupp. Rapporten konstaterade vidare att brott hade begåtts av alla inblandade parter men speciellt av den regeringsstödda janjawid-milisen.

I mars 2005 beslöt FN:s säkerhetsråd att hänskjuta konflikten i Darfur till ICC. Detta var möjligt då USA och Kina – som annars är motståndare till ICC – inte lade in sina veton mot beslutet. I juni 2005 mottog ICC:s åklagare FN-kommissionens utredning, vilken innehöll namn på 51 misstänkta personer. De brott som utreds är brott mot mänskligheten och grova krigsförbrytelser. Sudans regering, som inte har ratificerat Romstadgan, motsätter sig allt samarbete med ICC.

Den 8 juni 2017 uppmanade ICC:s åklagare, i ett tal inför FN:s säkerhetsråd, rådet att bistå domstolen i att verkställa de utestående arresteringsordrar som domstolen utfärdat under året sedan utredningen startade och att möjliggöra finansiellt stöd från FN till domstolens arbete i Darfur. Åklagaren underströk också behovet av att Säkerhetsrådet vidtar åtgärder när domstolen överlämnar ärenden till rådet om stater som inte har samarbetat med domstolen eller efterlevt domstolens beslut, något som rådet inte gjort ännu trots att domstolen hittills överlämnat 13 sådana ärenden till rådet.

Mali

Mali undertecknade Romstadgan den 16 augusti 2000. Regeringen i Mali bad i juli 2012 ICC att utreda situationen i landet från och med januari samma år, då väpnade rebellgrupper tagit kontrollen över norra delarna av landet, och en militärkupp i mars tvingat bort presidenten precis före det planerade presidentvalet.

I januari öppnade åklagarämbetet inom ICC en förundersökning om situationen i Mali och släppte en rapport över det som utredningen dithills hade kommit fram till. I rapporten fanns uppgifter om att rebellupproret i norra delarna av landet involverat avsiktlig förstörelse av muslimska helgedomar i Timbuktu, attacker på militärbaser i Gao, Kidal och Timbuktu, påstådda avrättningar av 70 till 153 tillfångatagna personer i Augelhok och fall av plundring och våldtäkt. Fall av tortyr och påtvingade försvinnanden rapporterades också från händelserna i samband med militärkuppen.

Åklagaren menar att det finns välgrundade skäl att tro att följande brott har begåtts i Mali:
- Krigsförbrytelser, inkluderat mord, stympning, grym behandling och tortyr, uppsåtligt riktande av angrepp mot skyddade objekt, utdömmande av straff och verkställande av avrättningar utan föregående dom avkunnad av i laga ordning tillsatt domstol, plundring och våldtäkt.

Den 27 september 2016, efter en rättegång som inletts den 22 augusti samma år, dömde ICC:s förstainstanskammare Ahmad Al Faqi Al Mahdi till nio års fängelse för krigsbrott genom att rikta angrepp mot historiska monument och byggnader avsedda för religiösa syften i Timbuktu.

Den 31 december 2016 inleddes en rättegång i nationell domstol i Mali mot Amadou Haya Sanogo och flera andra personer som anklagats för brott begångna under situationen i Mali. Inledningen av rättegången uppmärksammades av ICC:s åklagare som betonade ICC:s komplementaritetsprincip men också underströk att ICC fortfarande har jurisdiktion över situationen i Mali. Hon påpekade att utredningen av situationen pågår samt att åklagarkontoret är redo att inom ramarna för sitt mandat bistå maliska myndigheter i deras strävan att genomföra rättsliga processer för brott enligt Romstadgan som begåtts i Mali.

Libyen

Under Muammar Gaddafis tid vid makten utsattes civilbefolkningen för våld och systematiska kränkningar av de mänskliga rättigheterna. När civilbefolkningen gjorde uppror mot regimen i Benghazi i februari 2011 möttes de av våld och dödande i sådan utsträckning att FN:s säkerhetsråd ansåg att situationen kunde utgöra brott mot mänskligheten.

Libyen är inte part till Romstadgan. I februari 2011 hänsköt därför FN:s säkerhetsråd situationen i Libyen till ICC. Det var den andra gången i ICC:s historia som en situation hänsköts av FN:s säkerhetsråd till domstolen (den första gången var situationen i Darfur). ICC fick därmed jurisdiktion över eventuella brott som begåtts i Libyen eller av libyska medborgare från den 15 februari 2011 och framöver.

En förundersökning inleddes i mars 2011. Den var inledningsvis inriktad mot tre personer; Muammar Gadaffi, hans son, Saif Al-Islam Gadaffi, samt den dåvarande underrättelsechefen, Abdullah Al-Senussi. Misstankarna avsåg två fall av brott mot mänskligheten i Libyen genom förföljelse och mord i februari 2011. Domstolen utfärdade en arresteringsorder mot Muammar Gadaffi som dock skrevs av efter hans död i november 2011.

Rättsprocessen avseende Abdullah Al-Senussi avslutades av ICC i juli 2014 då domstolen beslutade att avvisa målet med hänvisning till komplementaritetsprincipen. Beslutet har blivit kritiserat eftersom Libyen inte anses kunna garantera Abdullah Al-Senussi en rättvis rättegång.

ICC utfärdade en arresteringsorder mot Saif Al-Islam Gadaffi i juni 2011. Beslutet har dock inte kunnat verkställas. I november 2011 greps Saif Al-Islam Gadaffi av en milis i södra Libyen. I juli 2015 dömdes han och Abdullah Al-Senussi för brott under inbördeskriget till dödsstraff av en domstol i Tripoli. När målet prövades befann Saif Al-Islam Gadaffi sig i södra Libyen. Rättssäkerheten i den processen har ifrågasatts, bland annat då Saif Al-Islam Gadaffi dömdes i sin utevaro och då den bevisning som lagts fram var knapphändig. Efter att domen meddelades lämnades Saif Al-Islam Gadaffi inte över till Tripoli för att avtjäna sitt straff. Det finns uppgifter om att han försattes på fri fot den 10 juni 2017.

Saif Al-Islam Gadaffi har tidigare gjort gällande att målet mot honom i ICC inte får prövas eftersom saken varit föremål för prövning i Libyen. ICC har ansett att Saif Al-Islam Gadaffi inte kunnat visa att samma anklagelser riktats mot honom i Libyen som i ICC. Saif Al-Islam Gadaffis advokat har uppgett att Saif Al-Islam Gadaffi kommer att fortsätta arbetet med att få målet avvisat av ICC på den grunden. Det libyska målet mot Saif Al-Islam Gadaffi och Abdullah Al-Senussi har överklagats till den libyska högsta domstolen. Det har även framställts krav på ICC att återuppta målet mot Abdullah Al-Senussi på grund av bristerna i rättssäkerheten i det libyska målet.

10. Hur har världens stater agerat?

Nedan finns några exempel på hur vissa stater har agerat i förhållande till ICC.

a. *Sverige och EU*

Sverige ratificerade Romstadgan år 2001 och tar aktiv del i EU:s arbete med att främja domstolen och försöka förmå så många stater som möjligt att ratificera Romstadgan.

EU besöker stater som inte har ratificerat Romstadgan och diskuterar följande frågor: 1) Vikten av att staten ratificerar Romstadgan. 2) Vikten av att staten INTE ingår så kallade straffrihetsavtal med USA (se mer nedan). 3) Behovet av tekniskt stöd för implementeringslagstiftning.

b. *USA*

Allmänt

USA är den enda stat som aktivt motarbetar ICC. Detta startade redan då Romstadgan skulle antas år 1998. USA var då en av sju stater som röstade emot antagandet av Romstadgan. Det främsta skälet för detta var att USA ville att FN:s säkerhetsråd skulle ges makt att stoppa åtal i ICC, något som majoriteten av staterna motsatte sig. ICC har idag en självständig åklagare som inte kan styras av FN:s säkerhetsråd men som givetvis måste följa Romstadgans regler om bland annat när och hur åtal får väckas och om rättssäkerhet för tilltalade.

Den 31 december 2000 signerades dock Romstadgan av dåvarande presidenten Bill Clinton. När president George W. Bush tillträdde som president förändrades dock läget dramatiskt. Den 6 maj 2002 gjorde USA:s regering en unik folkrättslig handling i och med att man drog tillbaka sin signatur. Samtidigt startade USA en världsomspännande kampanj för att försvaga ICC och för att garantera sina medborgare immunitet från ICC:s jurisdiktion. President Barack Obama återupptog relationen till ICC genom att delta som observatör. Romstadgan har dock inte signerats eller ratificerats av USA. President Donald Trumps inställning till ICC har ännu inte offentliggjorts men kan befaras ligga i linje med Bushadministrationens.

George W. Bushs kritik mot ICC handlade främst om att USA:s medborgare riskerar politiskt motiverade åtal. Amnesty anser att denna kritik är ogrundad. De rättssäkerhetsgarantier och andra regler som finns i Romstadgan gör att en sådan situation inte kan uppkomma.

Straffrihetsavtal

USA drev en kampanj runt om i världen för att förmå så många stater som möjligt att ingå så kallade straffrihetsavtal med USA. Amnesty anser att dessa avtal är olagliga. Avtalen innebär att staterna förpliktar sig att inte utlämna USA:s medborgare till ICC även om ICC har begärt detta.

USA:s kampanj genomfördes med rena utpressningsmetoder. Den 1 juli 2003 beslutade USA att dra tillbaka allt militärt bistånd till de stater som hade vägrat att ingå straffrihetsavtal med USA. Den 8 december 2004 gick USA ännu längre och beslutade att dra tillbaka allt ekonomiskt och humanitärt bistånd till de stater som inte ville ingå avtalen. På grund av detta har många stater ingått straffrihetsavtal med USA och, än värre, anammat USA:s retorik och valt att inte ratificera Romstadgan.

USA har ansett att straffrihetsavtalen är lagliga och förenliga med Romstadgans artikel 98. Amnesty har i sin analys av artikel 98 visat USA:s avtal gjort bedömningen att avtalen inte faller in under artikel 98 och att de stater som är parter till Romstadgan och som ingår sådana avtal med USA bryter emot sina internationella åtaganden. Även EU:s experter har gjort en liknande analys och dragit samma slutsats som Amnesty.

Säkerhetsrådets resolution 1422

USA har även agerat på en annan front, nämligen i FN:s säkerhetsråd, för att underminera ICC och garantera sina egna medborgare immunitet från förundersökningar och åtal i ICC.

I juli 2002 beslutade säkerhetsrådet, efter stora påtryckningar från USA, att anta en resolution (med ett års giltighet) som garanterade personal i fredsbevarande operationer immunitet från ICC:s jurisdiktion. I juni 2003 förlängdes resolutionen i ytterligare ett år, trots att många av FN:s medlemsstater argumenterade emot detta och för ICC.

USA menar att resolutionen var förenlig med Romstadgans artikel 16.⁵⁶ Amnesty analyserade dock resolutionen och drog slutsatsen att den stred både mot Romstadgan och FN-stadgan.

Amnesty uppmanade år 2002 säkerhetsrådets medlemsstater att inte anta resolutionen och år 2003 och 2004 att inte förnya den i ett år till. I juni 2004 drog USA tillbaka sitt förslag till en förlängning av resolutionen i ytterligare ett år eftersom minst åtta av säkerhetsrådets medlemsstater på förhand hade förklarat att de tänkte rösta emot ett sådant förslag.

USA har dock varnat för att man kommer att fortsätta kräva att enskilda stater ingår straffrihetsavtal med USA. Amnesty ser dessutom en risk för att USA kommer att vägra delta i fredsbevarande operationer om dess medborgare inte ges immunitet från ICC:s jurisdiktion.

Amnesty fördömer USA:s agerande å det skarpaste.

c. *Thailand*

Thailand signerade Romstadgan år 2000. Regeringen under premiärminister Thaksin Shinawatra, vilken avsattes genom en militärkupp i september 2006, har dock uttalat att den inte har för avsikt att ratificera Romstadgan, vilket är nödvändigt för att landet ska bli bundet av stadgan.

Den officiella förklaringen till att inte ratificera Romstadgan är att den strider mot en grundläggande bestämmelse i Thailands konstitution som garanterar kungen immunitet. Utöver denna förklaring har regeringsrepresentanter uttryckt en rädsla för "politiska åtal" främst med hänvisning till Thailands pågående "krig mot droger", som hittills har dödat tusentals narkotikasmugglare, samt till den väpnade konflikt som sedan januari 2004 pågår i södra Thailand.

Thailand ingick ett så kallat straffrihetsavtal med USA år 2003. De kraftiga påtryckningar från USA som Thailand har utsatts för har troligen påverkat landets inställning till ICC i negativ riktning.

d. *Filippinerna*

Filippinerna signerade Romstadgan år 2000, men har ännu inte ratificerat den. Regeringen har inte explicit uttryckt en bristande vilja att ratificera Romstadgan, men presidenten har varit ovillig att agera för att så ska ske.

Officiella representanter för Filippinerna har uttryckt en rädsla för politiskt motiverade åtal främst med hänvisning till statens "kamp mot rebeller och terrorister" och till att ICC skulle kunna störa den pågående fredsprocessen i Filippinerna (i flera decennier har flera väpnade konflikter pågått i landet). Den filippinska militären är av samma skäl kritisk till ICC.

⁵⁶ Enligt artikel 16 kan FN:s säkerhetsråd besluta att förundersökning eller lagföring, under en tid av tolv månader, inte får inledas eller fortsätta. Syftet med bestämmelsen är att förhindra att FN:s fredsförhandlingar äventyras eller allvarligt försvåras av en förundersökning eller ett åtal i ICC. Tanken var dock att denna bestämmelse skulle tillämpas restriktivt och i specifika fall, inte att den skulle användas generellt på det sätt som USA gjorde.

Liksom Thailand, ingick Filippinerna ett så kallat straffrihetsavtal med USA år 2003. Även i Filippinernas fall är det troligt att de kraftiga påtryckningar som USA har utsatt landet för har påverkat dess inställning till ICC i negativ riktning.

11. **Amnestys arbete**

Amnesty arbetar för universell jurisdiktion och mot straffrihet för dessa brott. ICC är ett av de viktigaste redskapen i detta arbete. Amnesty arbetade redan innan Romstadgan antogs aktivt för upprättandet av en permanent internationell brottmålsdomstol. Amnesty och andra organisationer spelade en stor roll i utarbetandet av utkast till en stadga för domstolen. Idag arbetar Amnesty över hela världen för att på olika sätt stödja ICC, bland annat genom att försöka påverka stater att ratificera Romstadgan och att förändra sin nationella lagstiftning så att personer kan dömas i nationella domstolar för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.

Inom svenska Amnesty finns en grupp som arbetar med internationella straffrättsliga frågor. Gruppen bildades våren 2002 och arbetade då uteslutande med frågor relaterade till ICC. Gruppen har bedrivit lobbyarbete gentemot regeringar för att förmå stater att ratificera Romstadgan. Lobbyarbetet har bedrivits framförallt genom brevskrivning till regeringar samt genom kontakt med ambassader, svenska UD och lokala organisationer som arbetar med ICC, i synnerhet lokala Amnesty i respektive land.

Därutöver har gruppen aktivt arbetat för implementeringen av Romstadgan i svensk rätt. Efter mer än tio års påverkansarbete trädde den 1 juli 2014 lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser i kraft. Flera åtal för folkmord och krigsbrott har nu prövats i svenska domstolar. Gruppen har även under många år arbetat för införandet av ett särskilt tortyrbrott i svensk rätt. En utredning, tillsatt av regeringen, har nu förslagit att ett tortyrbrott införs.

Gruppen har också som mål att sprida information om ICC. Detta sker bland annat genom att skriva debattartiklar samt anordna seminarier och föreläsningar. Utöver detta material har gruppen satt samman en folder som kortfattat beskriver ICC och Amnestys arbete.

Amnesty är tillsammans med över tvåtusen andra organisationer medlem i den så kallade ICC-koalitionen (Coalition for the International Criminal Court, CICC), som stödjer ICC.

12. Källor

Viktiga hemsidor

- ICC:s officiella hemsida: <http://www.icc-cpi.int>
- Svenska Amnestys ICC-sidor: <http://icc.amnesty.se/>
- Svenska Amnesty: <http://www.amnesty.se>
- ICC-koalitionens (CICC:s) sidor: <http://www.iccnw.org>

Betänkanden, propositioner m.m.

- Prop. 2000/01:122 Inför Sveriges ratificering
- Ds 2001:3 Inför Sveriges ratificering
- Prop. 2001/02:88 Sveriges samarbete med ICC
- SÖ 2002:59 Den officiella svenska översättningen av Romstadgan
- SOU 2002:98 Internationella brott och svensk jurisdiktion